

MEDEDINGENDE POLITIEKE PARADIGMAS OOR DIE GRENSOORLOG 1966-1989

Albert Venter¹

Abstract

In this essay² the author identifies five political paradigms with which the Border War was analysed, criticised, attacked and/or legitimised. Making explicit use of the insights of Thomas Kuhn, the following paradigms were selected the total onslaught, the liberal opposition analysis, the struggle critique, the technicist analyses and lastly the radical critique. The essay concludes that all the paradigms had a more or less underlying political agenda. The total onslaught legitimised the border conflict on Cold War grounds as a struggle against world communist domination. Its main anomaly was the apartheid state that it could not defend. The liberal critique showed the anomalies of the apartheid paradigm but could not convince the white electorate of its merits. The struggle paradigm defends the armed struggle on moral grounds, but could not escape the anomalies of its Soviet and Marxist backers. The technicists, while critical of apartheid, maintained their defence on mainly Western Cold War terms. The anomaly here was that it had to ignore or dampen down the apartheid background to the war. The radical analysts, while maintaining a sophisticated social science critique, could not escape their underlying political goal that the apartheid regime was illegitimate and had to go. While some of the paradigms have been discredited, such as apartheid total onslaught, the understanding of the Border War in moral terms is still controversial and sustains the problematic of contending paradigms that paradigms tend to be mutually incomprehensible. The essay also highlights the seriousness of contending intellectual constructs that academic paradigms can also, and indeed often do, legitimise violence and warfare. They are not simply scholarly games.

1. INLEIDING

Die doel van hierdie essay³ is om 'n geselekteerde aantal mededingende politieke paradigmas te identifiseer wat gebruik word om die Suid-Afrikaanse "Grensoorlog" te verstaan en te ontleed. Vir doeleindes van die argumente in die essay word die Grensoorlog afgebaken, soos in die voorwoord van die *Joernaal vir Eietydse Geskiedenis* in Desember 2006 uiteengesit is: "Die gewapende magte van die Republiek van Suid-Afrika was gedurende die tydperk van 1966 tot 1989, (23 jaar) in die noorde van die huidige Namibië en die suide van Angola in gevegte gewikkel met magte van PLAN, FAPLA, asook elemente van Kuba en raadgevers uit die voormalige Oosblok-lande."

¹ Departement Politiek en Regeerkunde, Universiteit van Johannesburg. E-pos: ajv@rau.ac.za

² The meaning of "essay" is taken to be a more or less limited and personal point of view.

³ Met essay word verstaan 'n opstel, analities of interpretatief, wat die onderwerp behandel vanuit 'n min of meer beperkte, persoonlike standpunt, sonder om die onderwerp volledig te behandel of uit te put.

Die essay is soos volg gestruktureer: eerstens word 'n konseptuele vertrekpunt uiteengesit. Daarna word vyf verskillende politieke paradigmas aan die orde gestel, waarmee die Grensoorlog ontleed, verstaan, verdedig en selfs aangeval word. Laastens word 'n gevolgtrekking oor die meriete van elk van die paradigmas gemaak. Weens ruimtebeperkings wat inherent aan 'n akademiese essay is, kan nóg die konseptuele raamwerk nóg die mededingende paradigmas volledig behandel word. Daar word aanvaar dat die essay vir die ingeligte intellektueel geskryf is en dat 'n debat die hoofdoel is, eerder as 'n volledige empiriese ondersoek oor die materiaal wat behandel word. In wese is hierdie bydrae dus 'n essay oor vyf van die belangrikste vertolkings van die Grensoorlog. Die inhoud van die mededingende politieke paradigmas word deur die tersaaklike literatuur weerspieël. Laastens moet die outeur bely dat hy nie 'n historikus is nie en dat die benadering wat gevolg en paradigmas wat geïdentifiseer word, afgelei is uit die vakdissipline waarin hy gemaklik beweeg, naamlik dié van politikoloog. Dit is dus primêr nie 'n oefening in klassieke historiografie nie, maar 'n politikoloog wat probeer sin maak uit die verskillende politieke sienings van die Bos- of Grensoorlog.

2. PARADIGMA AS KONSEPTUELE RAAMWERK VIR HIERDIE ESSAY

In hierdie ontleding word gebruik gemaak van die begrip paradigma soos dit deur Thomas Kuhn in 1969/70 geformuleer is. Na my oordeel is dit nuttig vir die begrip en verstaan van verskillende politieke oriëntasies. Kuhn argumenteer in *The structure of scientific revolutions*, 1969, dat natuurwetenskaplikes nie dapper intellektuele avonturiers is wat nuwe waarhede probeer ontdek nie. Inteendeel, hulle is raaiseloplossers wat binne 'n gevestigde *weltanschauung* werk. Paradigma beskryf volgens Kuhn die stel oortuigings en opvattinge wat die oplos van raaisels in die wetenskap onderskraag. Aanhangers van 'n paradigma bevraagteken gewoonlik nie die kanons daarvan nie. Inteendeel, 'n paradigma kan baie beperkend en onderdrukkend wees omdat dit jong navorsers dwing om dit onkrities te aanvaar. Die voordeel van 'n paradigma is dat dit baie produktief is: dit is 'n toestand van raaiseloplossing, waarin raaisels wat deur die paradigma geïdentifiseer en opgelos word maklik deur die wetenskapsgemeenskap aanvaar word. Binne die konteks van die paradigma het die raaisels wel oplossings. Onvermoë om die raaisels op te los, word eerder aan die onvermoë van die navorser toegeskryf as aan 'n paradigmadiese fout. Indien raaisels glad nie opgelos kan word nie, word dit as 'n anomalie binne die paradigma beskou. 'n Paradigma verander alleen indien die anomalieë daarin en die onvermoë daarvan om dit te akkommodeer klaarblyklik so groot word dat die grondliggende vooronderstelling(s) van die paradigma bevraagteken word (Kuhn 1970:I,II,III,IV).

Paradigmas het verskeie kenmerke wat voordele vir 'n wetenskapsgemeenskap inhou: 'n wetenskapsgemeenskap rig sy kapasiteit in ooreenstemming daarmee in en dwing die kernelement daarvan op sy lede af. Praktisyns kan ongehinderd met hulle navorsing en ander aktiwiteite voortgaan sonder om die paradigma te bevraagteken. Die antwoorde waarna 'n paradigma soek, lê in sigself opgesluit. Daar kom selde of ooit nuwighede vorendag en navorsing en bydraes word so geplooi dat dit inpas in die paradigma. Kompeterende beskouings word beveg en uitgeskakel. Sodra navorsing begin uitwys dat die paradigma nie meer antwoorde het op raaisels nie, of onbevredigende antwoorde verskaf, ontstaan 'n toestand van anomalieë wat nie opgelos kan word nie en kom die wetenskapsgemeenskap as't ware voor 'n geloofsreël te staan: die ou waarhede werk nie meer nie. By tye is anomalieë dus so dwingend dat die wese van die paradigma bevraagteken word. Herhaalde mislukkings lei daartoe dat pleks dat daar nou normale bedrywighede in die wetenskapsgemeenskap plaasvind, daar 'n tyd van abnormale wetenskap is. Mettertyd ontwikkel nuwe insigte en nuwe antwoorde en ontstaan 'n nuwe paradigma wat eensklaps die ou paradigma oorboord gooi: soos byvoorbeeld die skielike oorgaan van Newtoniaanse na Einsteiniaanse fisika (Kuhn 1970:VI).

Die teenswoordige natuurwetenskappe word gekenmerk deur 'n vaste paradigma wat as die "standaardmodel" van die wetenskap beskou word. Kortom: in die natuurwetenskappe is daar vir enige stel waarnemings, slegs een korrekte oorsaaklike wetenskaplike verklaring. Daar kan geen twyfel wees nie dat water uit suurstof en waterstof bestaan, dat die chemiese formule daarvoor H_2O is en dat die verklaring vir die vorming van water deur die kwantumteorie ondersteun word. Die geesteswetenskappe daarenteen is multiparadigmaties, met ander woorde daar is geen enkele paradigma wat eksklusief of oorheersend is nie. Daar is 'n groot aantal paradigmas in die geesteswetenskappe identifiseerbaar. Na my oordeel, weerspieël die Grensoorlog en die verstaan daarvan hierdie toestand: die verstaan en politieke regverdiging van die Grensoorlog is multiparadigmaties. Dit sal in die onderhawige analise aangetoon word. Een van die probleme van 'n wetenskaplike paradigma is dat verskillende paradigmas onderling onverstaanbaar en onversoenbaar is. Met ander woorde, paradigmas neig om onderling uitsluitend en eksklusief te wees. 'n Mens verwag stellig dat hierdie kenmerk van 'n paradigma ook in die politieke verstaan en interpretasie van die Grensoorlog duidelik sal word. In hierdie oorsig sal ek dus spesifiek probeer vasstel of die gebruikte of aangehaalde paradigmas ook anomalieë vertoon wat mettertyd tot die hersiening daarvan sal lei.

3. PARADIGMAS OOR/VAN DIE GRENSOORLOG:

3.1 Paradigma 1. Die afweer van die totale aanslag (TA) teen die Republiek van Suid-Afrika.

Gedurende die bewind van eerste minister PW Botha (1978-1989) is 'n nuwe benadering tot die veiligheidsbestuur van Suid-Afrika van stapel gestuur. Dit het algemeen as die “Totale aanslagstrategie en –ideologie” (TA) van die regerende Nasionale Party en die veiligheidsdienste bekend gestaan. Die destydse Hoof van die Suid-Afrikaanse Weermag, generaal M A de M Malan, het op 3 September 1980 voor die Instituut van Strategiese Studies aan die Universiteit van Pretoria 'n rede gelewer wat as 'n *locus classicus* van hierdie benadering beskou kan word. Malan het kort daarna Minister van Verdediging geword en tot en met die einde van die Grensoorlog in 1989 die portefeulje behou. Die totale aanslagparadigma is van die hoogste vlak af – die Eerste Minister, sy Minister van Verdediging en die kabinet, die staatsburokrasie, die SA Weermag (SAW), die SA Polisie (SAP) en die regerende Nasionale Party (NP) - as die geldende politieke paradigma aangewend waarmee die Grensoorlog geregverdig is. Hierdie toespraak is een van die kernsleutels waarmee die paradigma ontsluit kan word, gevolglik word dit in besonderhede uiteengesit.

Volgens Malan het die burgery van Suid-Afrika in 1980, 14 jaar na die aanvang van die Grensoorlog, nog nie voldoende klaarheid oor die aanslag teen Suid-Afrika nie. Die volk (*sic*) benader dus nie die saak met die nodige erns nie. Die aanvalle teen Suid-Afrika is so ernstig en so omvangryk, dat, volgens Malan, daar sprake is van 'n totale aanslag. Die begrip totale aanslag is volgens Malan sodanig deur die openbare media misbruik, dat hy dit nodig ag om dit opnuut te verduidelik en die erns daarvan onder die aandag van Suid-Afrikaners te bring. Malan is pessimisties: indien Suid-Afrikaners onwillig is om die omvang van die aanslag te begryp en dienooreenkomstig te handel, kan dit “ons nasionale voortbestaan” in gevaar stel (Malan 1980: 3,4).

Volgens Malan beteken totale aanslag dat die vyand al die middele waaroor hy beskik (dwang-, oorredings- en lokmiddele) op 'n geïntegreerde wyse teen die teikenland sal aanwend. Die middele sluit, benewens militêre optrede, ook “optrede op politieke, diplomatieke, godsdienstige, sielkundige, kultureel-maatskaplike en sportgebiede” in. Volgens Malan word die aanslag teen elke bedrywigheid van die teikenland se gemeenskap gevoer met as doel die vernietiging van die grondliggende boustene van die nasionale mag. Vertroue in die politieke leierskap word gestroop; “ekonomiese vitaliteit” word ondergrawe deur sabotasie van produksie-, vervoer- en verbindingfasiliteite; militêre mag word geneutraliseer deur terroristebendes wat op nasionale sleutelpunte toeslaan en, les bes, die vyand poog om die ekonomie onder die las te laat swig (Malan 1980:4). Vir Malan is die totale aanslag 'n deurlopende

en opportunistiese onderneming en word dit deur 'n sterk "revolusionêre" onderbou gekenmerk. Vir die militêr is die probleem dat daar geen duidelike teiken vir weermagoptrede is nie. Omdat die teiken moeilik identifiseerbaar is, is dit moeilik om die bevolking te motiveer om weerstand te bied en om "almal te laat besef dat ons reeds in 'n totale konflik" gewikkel is. Malan meen dat die klassieke diplomatie en onderhandelinge weinig indien enige rol kan vertolk om die geskille wat daar tussen die vyand en die RSA bestaan uit die weg te ruim (1980:6).

Die RSA⁴ gaan, spesifiek volgens Malan se mening, gebuk onder 'n kommunisties-geïnspireerde aanslag met die doel om die bestaande staatsorde te vervang met 'n onderhorige, kommunisties-georiënteerde swart regering. Die doel van die kommunistiese aanslag op die RSA is egter nie bloot om die blanke bewind omver te werp nie, maar om die hele vrye Westerse wêreld te beheer. Die RSA is die groot struikelblok in die kommuniste se pogings om beheer oor die Afrika-vasteland te verkry. Die stryd om Suid-Afrika gaan nie om die vestiging van 'n kommunistiese ideologie hier ter plaatse nie, sê Malan, maar dit dien bloot as dekmantel vir die kommuniste om die wêreld te oorheers (1980:6).

Volgens Malan spits die kommuniste hulle aandag toe op die nie-blanke deel van die RSA bevolking omdat daar 'n ekonomiese klasseverskil tussen blank en nie-blank in Suid-Afrika bestaan. Die klasseverdeling speel in die hande van die kommuniste omdat die grondliggende vertrekpunt van kommunisme "die klasseoorlog" is waarin die kapitalistiese / besittersklas vernietig moet word. Ongelukkig, volgens Malan, is die huidige beheptheid met menseregte daarvoor verantwoordelik dat die Weste die aanslag teen Suid-Afrika heimlik ondersteun. Die Weste beskou Suid-Afrika se interne beleid (van apartheid) as 'n bedreiging vir Westerse belange in Afrika. Die Weste sien dus 'n goedgesinde swart regering in Suid-Afrika as 'n oplossing om hulle belange in die RSA en Afrika te beveilig. Malan sê: "Daar kan dus met reg beweer word dat die Westerse moondhede hulleself as handlangers van die kommuniste beskikbaar stel en besig is om mee te werk aan die vernietiging van kapitalisme en die vestiging van wêreldkommunisme" (1980:8).

In die res van sy toespraak illustreer Malan hoe "die RSA" se vier magsbasisse deur die totale aanslag aangeval word. Hy verwys na die aanval op die politieke magsbasis, veral deur die resolusies in die Verenigde Nasies teen Suid-Afrika. Die ekonomiese magsbasis van die RSA word ondermyn deur druk op buitelandse maatskappye om gedragkodes te aanvaar wat teen apartheidwetgewing gemik is, deur VN-sanksies en 'n wapenverbod. Druk-groepe soos die Wêreldraad van Kerke en ander burgerlike aktiviste poog toenemend om die RSA ekonomies te isoleer. Daar is ook aanslae op die sielkundig-maatskaplike basis van die RSA. Dit manifesteer deur terroriste-aanvalle om mense se vrese en onsekerhede aan te wakker. Malan

⁴ Die akroniem "RSA" is wyd in die destydse SAW gebruik om na die Republiek van Suid-Afrika te verwys.

konsentreer veral op die aanslag teen die Veiligheidsmagsbasis. Volgens Malan is daar 'n onverklaarde lae-intensiteit revolusionêre oorlog teen die RSA aan die gang. Die ANC en die PAC speel 'n belangrike rol om die groot massa van die nie-blanke bevolking teen die regering op te sweep en 'n revolusionêre klimaat te skep. Daarbenewens word die oorlog op die SA grense gekenmerk deur die lewering van groot hoeveelhede wapentuig in 'n poging om die Marxistiese regerings van Angola en Mosambiek te versterk. Hy identifiseer dan die Kubane, Oos-Duitsers en die USSR as die magte wat by die lewering van wapens en die Grensoorlog betrokke is (Malan 1980:11).

In die laaste gedeelte van sy rede verduidelik Malan die nuwe (1980) nasionale veiligheidsbestuurstelsel aan sy gehoor. Dit is daarop gerig om die veiligheids- en welvaartsfunksie as 'n geïntegreerde eenheid te bestuur. In hierdie nuwe benadering speel die Staatsveiligheidsraad 'n sleutelrol. Hy sluit af deur Churchill aan te haal: "What is our aim? Victory. Victory, however long and hard the road may be, for without victory there is no survival" (Malan 1980:16).

Malan se standpunt dat die totale aanslag wesenlik 'n kommunisties-geïnspireerde aanslag teen die politieke orde in Suid-Afrika is, word uit 'n intellektuele oogpunt ondersteun deur 'n artikel van wyle prof CF Nieuwoudt wat in die Augustus 1980 ISSUP-joernaal verskyn het. Nieuwoudt was destyds professor in Staatsleer aan die UP, dekaan van die Fakulteit Ekonomiese en Staatswetenskappe asook president van die Suid-Afrikaanse Atletiek-unie (SAAU). Hy het ook vir 'n ruk lank in die Presidentsraad van die Driekamerparlement gedien en was 'n lid van die Rabie-kommissie van ondersoek na veiligheid in die RSA. Sy standpunt is dat die SA Kommunisteparty besonderlik daaraan toegewy is om vakbonde te infiltreer, om onrus onder swart werkers te stook en om 'n revolusionêre ideologie as die enigste redding vir Suid-Afrikaanse werkers te propageer. Voorts dui Nieuwoudt aan dat die Sowjetunie nie daardie supermoondheid is wat by uitnemendheid toegewy is aan wêrelddominasie, vergestalt deur sy buitelandse beleid, nie.

Die idee van die Sowjet-kommunistiese imperium, volgens Nieuwoudt, berus op 'n ideologiese begrip wat leer dat die nuwe kommunistiese wêreldorde nie soseer territoriaal sal wees nie, maar 'n wêreldorde wat kommunisties is. Die nuwe orde moet sy lojaliteit aan die USSR betuig as burg (*citadel*) en middelpunt van wêreldkommunisme. Nieuwoudt wy dan verder uit hoe die USSR as voerpunt van die kommunistiese revolusie op vele fronte in die Weste optree en dat baie frontorganisasies deur die USSR befonds en heimlik ondersteun word. Goed-bedoelende Westerlinge besef nie altyd dat sodanige organisasies eintlik kommunistiese fronte is nie. Hy wys ook daarop dat die USSR en sy satellietstate baie aktief in suidelike Afrika is en dat dit 'n sensitiewe situasie vir die SA-regering skep. Hy argumenteer ook dat kommunisme 'n baie ernstige bedreiging vir die Weste is en dat 1, 4 miljard uit 'n wêreldbevolking van 4,4 miljard in 1976 reeds onder die hiel van die

kommunisme staan. Sy pleidooi eindig op 'n pragmatiese noot, naamlik dat ordelike samewerking in suidelike Afrika nodig is, ten spyte van verskillende ideologieë. Die kern van sy argument is dat elke staat oor sy eie ideologie mag besluit en dat dit ook die reg van die Suid-Afrikaanse (NP) regering is. Samewerking op die grondslag van verwerping van terrorisme en erkenning van mekaar se territoriale integriteit is wat nodig is in Suidelike Afrika (Nieuwoudt 1980: 1-8).

3.2 Paradigma 2. Kritiek teen die TA-paradigma deur die liberale opposisie⁵

Die liberale blanke politieke opposisie,⁶ veral vergestalt deur die Progressiewe Party (in verskillende geledinge), het in die tyd van die Grensoorlog waarin die totale aanslagparadigma oorheers het, verskeie anomalieë in daardie paradigma uitgewys. Daar is saamgestem dat die USSR en sy surrogaatstate 'n verfoeilike binnelandse beleid voer; dat dit geïnspireer is deur 'n utopiese kommunistiese ideologie en dat die kommunistiese ideologie nie aanvaarbaar was uit 'n liberale oogpunt nie. Die kern van die opposisie se argument was egter dat die regerende Nasionale Party die sogenaamde totale aanslag teen homself oproep. Die opposisie het daarop gewys dat die apartheidstelsel van die destydse NP-regering 'n onderdrukkende sowel as onbillike politieke stelsel in stand hou en dat dit dikwels met wapengeweld afgedwing word. Daar is gewys op die apartheidswetgewing wat mense op grond van velkleur van mekaar geskei het. In die besonder is geargumenteer dat die volgende wette en beleidsrigtings onderdrukkend en onversoenbaar is met algemeen-aanvaarde Westerse waardes: die Wet op die Verbod van Gemengde Huwelike; die Groepsgebiedewet; die Bevolkingklassifikasiewet en wetgewing met betrekking tot werkreservering; die tuislandbeleid; gedwonge massaverskuiwings van meestal swart mense uit sogenaamde “wit” kolle; die afdwing van Afrikaans in skole en aparte universiteite. Al hierdie wette was wesenlik rassisties en op rasse- en veral kleurvoordeel gebaseer.

Voorts het die opposisie daarop gewys dat die “militêre destabilisering” van Suid-Afrika se buurlande – Botswana, Lesotho, Mosambiek, Angola, Zambië en Zimbabwe - sowel as die besetting van Suidwes-Afrika (tans Namibië), nie te rym was met en nie aanvaar is deur die Westerse anti-kommunistiese, anti-USSR koue-oorlog beleid van indamming (*containment*) nie. Die NP-regering se aanspraak daarop dat Suid-Afrika 'n bastion is teen USSR-ekspansionisme is deur die opposisie afgemaak as holle retoriek. Die wesenlike waardes van laat 20ste eeuse Westerse politiek was menseregte, die oppergesag van die reg, nie-rassigheid, die welsynstaat en privaat

⁵ Hierdie uiteensetting steun hoofsaaklik op Slabbert (1989).

⁶ Die liberale opposisie het uit meer as die amptelike parlementêre opposisie, die Progressiewe Party, bestaan bv. die SA Instituut vir Rasse-aangeleenthede, sekere sake-organisasies, die End Conscription Campaign, die Black Sash, nie-regeringsorganisasies (NRO's) wat deur die Oppenheimer-familie ondersteun is, IDASA en so meer. Die romp van die ou Verenigde Party en die Nuwe Republiek Party, kan nie as deel van hierdie opposisie beskryf word nie.

onderneming. Al hierdie beginsels, so het die liberale opposisie beweer, word deur die NP-regering geminag in sy beleid teenoor die nie-witmense van Suid-Afrika. Verre daarvandaan dat die totale aanslag-paradigma veiligheid en voorspoed vir Suid-Afrika en sy mense sou meebring en die kommunisme sou stuit, sou dit eerder die kommunistiese revolusie aanwakker. Die redenasië van die liberale opposisie het eenvoudig daarop neergekom dat die apartheidsbeleid van die NP-regering die totale aanslag teen homself oproep.

Die TA-teenstrategie sou nie slaag nie, hetsy deur 'n militêre oplossing, 'n kragdadige bevegting van ANC- en SWAPO- "terroriste", "vryheidsvegters", "insurgente", "guerillas" of om duisende mense binnelands volgens veiligheids-wetgewing te arresteer nie. Die totale aanslagstrategie, in die oë van die liberale opposisie, was 'n siniese poging van die NP-regering en sy medewerkers om die mag en ekonomiese welvaart van Suid-Afrika vir blankes te behou en bloot krummels aan die swart meerderheid van Suid-Afrika uit te deel. Van die meer radikale wit liberale opposisie het selfs so ver gegaan as om die NP-regering nie alleen as sonder enige populêre legitimiteit te tipeer nie, maar om dit as 'n onwettige regering uit te beeld. Hierdie "regime" moes so gou as moontlik uit die kussings gelig word en deur 'n een-mens-een-stem-gebaseerde demokratiese regering vervang word. Uiteraard het die Grensoorlog onder lede van hierdie opposisie weinig steun geniet en is dit glad nie gesien as 'n oorlog en stryd teen wêreldkommunisme nie, maar bloot as 'n oefening wat die burgeroorlog in Angola uitgerek en die RSA se onmiddellike buurstate gedestabiliseer het. Daarbenewens is die Grensoorlog as verdelend vir (wit) Suid-Afrikaners ervaar en gekritiseer. Kortom, die opposisie meen dat die Grensoorlog baie duur was en dat die geld eerder in Suid-Afrika aan die opheffing en ontwikkeling van die nie-blanke bevolking bestee kon word.

3.3 Paradigma 3. Die ANC as belangrikste / vernaamste bevrydingsbeweging⁷

Die grootste, oudste en belangrikste bevrydingsbeweging in Suid-Afrika, die ANC, is deur die destydse NP-regering as die hoofopponent in die Totale Aanslag geïdentifiseer. Die ANC en sy bevrydingsleër, *Umkhonto we Sizwe* (MK), is in 1960 deur die Verwoerd-regering verban en verbied. Die ANC het in 1960 op 'n gewapende stryd (*armed struggle*) besluit. Die verbanning het die party ondergronds gedryf. Die ANC-bannelinge het buitelandse bande gesmee met Westerse belangegroepes en state, veral in Skandinawië en Nederland. Dit was egter ook in 'n bondgenootskap met die SA Kommunisteparty (SAKP) en heel gou is die USSR (en satellietstate soos Oos-Duitsland, Pole en Bulgarye) in die bevrydingstryd teen die NP-regering

⁷ Die samevatting is gebaseer op die werk van Tom Lodge, *Black politics in SA*, Davenport, *South Africa, a modern history* en Barber en Barratt, *South Africa's foreign policy 1945-1988*.

betrek. Die USSR-bondgenote het geld, wapentuig, militêre en ander gevorderde opleiding aan ANC-kaders verskaf.

In Junie 1985 is die “tweede nasionale raadplegende konferensie” deur die ANC in Lusaka gehou. Uit hierdie beraadslagings is die reaksie van die ANC op die totale aanslag-strategie van die NP-regering duidelik. Uit die Lusaka-manifes blyk dit dat die ANC hulself sien as die ware verteenwoordigers van die mense van Suid-Afrika, in die besonder van die Afrika-swart mense (*Africans*). Die doelwit van die gewapende stryd is om die mag uit die hande van die “koloniale owerheid” (die Botha-regering) te gryp en dit aan die mense van Suid-Afrika te oorhandig. Daarbenewens moes die mense se leër, MK, versterk en omvorm word in ’n mag wat in staat sou wees om die vyand te oorwin en die winste van die revolusie te verdedig. Die ANC wy hulself ook daaraan om die beginsels van die Vryheidsmanifes te gebruik om ’n verenigde nie-rassige Suid-Afrika tot stand te bring. Nader tuis, besluit die Lusaka-konferensie dat daar ’n *volksoorlog* (*people’s war*) teen die wit minderheidsregime in Pretoria geveg moet word. Hierdie oorlog moet met wapens en alle ander vorms van verset gevoer word. Die ganse Suid-Afrikaanse nasie moet in die oorlog teen die apartheidsregime betrek word sodat die “Nasionale Demokratiese Revolusie” volvoer kan word.

Alle militêre aktiwiteite móét daarop gemik wees om ’n algemene politieke mobilisering van die massas in Suid-Afrika te bewerkstellig. Die doel móét wees om die vyand (SA-regering) progressief te verswak op politieke, ekonomiese, sosiale en militêre gebied. Daarbenewens moedig die Lusaka-konferensie die interne weerstandstrukture van die ANC en goedgesinde meeloper-organisasies aan om betrokke te raak by internasionale handelsanksies, skoleboikotte, massa-optrede, stakings, gewapende opstand, protesvergaderings en vir alle praktiese doeleindes optrede om Suid-Afrika “onregeerbaar” te maak. ANC-leier Oliver Tambo sê in Augustus 1985 dat die United Democratic Front se antiregeringsoptrede aange-moedig moet word.

Die ANC beskou die problematiek van Suid-Afrika in die tyd van die *struggle* vanuit ’n Marxisties-Leninistiese perspektief. Met ander woorde, daar is ’n klas-stryd in Suid-Afrika. Hierdie stryd is tweeledig van aard. Ten eerste is die teenswoordige kapitalistiese klas hoofsaaklik wit, met ’n klompie gekleurde trawante (*stooges* en *uncle Toms* soos tuislandleiers, die “mak” bruin en Indiër-politieke partye en -leiers) daarby inbegrepe. Die proletariaat is hoofsaaklik swart, arm werkers wat deur wit kapitaliste uitgebuit word. Blanke werkers verteenwoordig nie soseer ’n proletariaat nie, maar ’n arbeidsaristokrasie wat deur ’n vals bewussyn eintlik onbewus is van hulle ware klasseposisie waardeur hulle deur die kapitaliste uitgebuit word. Daarbenewens is Suid-Afrika ’n koloniale staat van ’n spesiale tipe in die sin dat die koloniale onderdrukker, die blankes, permanent in Suid-Afrika woon en nie na “die bevryding” uit die land sal gaan nie. Dus is daar ’n twee-stadium revolusie

in Suid-Afrika nodig. Eers móét die apartheidsregime met geweld omvergewerp word. Dit sal die val van kolonialisme beteken. Daarna sal die hele sosiale, politieke en ekonomiese struktuur van die SA samelewing revolusionêr moet verander in terme van 'n progressivistiese politieke ekonomie waarin die klassemagte van die kapitaliste omvergewerp en die ware sosialisties staat ingestel word.

Verre daarvandaan dat die USSR en sy bondgenootstate (die Sowjetblok) deur die ANC ervaar word as 'n *evil empire*, 'n bose mag, wat daarop uit is om die ganse vrye, kapitalistiese wêreld in te palm en te oorheers, aanvaar die ANC hierdie blok as waardevolle bondgenote om die bose magskonstellasie van die apartheidstaat omver te werp. Inderdaad het die ANC in 1979 daarin geslaag om, met behulp van die Sowjetblok, apartheid tot 'n "misdad teen die mensdom" te verklaar. Die SAKP en die ANC was tydens die hele episode van die gewapende stryd teen apartheid (1960-1990) van die getrouste, onkritiese bondgenote en apologete van die USSR. Die ANC se leierskapkader, sowel as gewone bannelinglede (*exiles*), het hulle van Marxisties-Leninistiese politieke en revolusionêre koeterwaals ("jargon") bedien. In die Koue Oorlog-atmosfeer van die tyd het die ANC dit dus moeilik gevind om direk steun te kry van bv. die konserwatiewe regerings van pres. Reagan in die VSA, premier Thatcher in Brittanje en kanselier Kohl in Wes-Duitsland.

Die Grensoorlog is in hierdie paradigma deel van die stryd teen die wit, kapitalistiese en koloniale onderdrukkers. Die ANC het indirek aan die Grensoorlog deelgeneem; enersyds omdat sy militêre basisse hoofsaaklik in Tanzanië en Angola gevestig was. Andersyds was die ANC se militêre teenwoordigheid baie swak ontwikkel in buurstate nader aan die SA grense. In die mate dat dit toegang gekry het tot buurstate soos Angola, Lesotho, Botswana, Zimbabwe en Mosambiek, het die destydse SAW-optredes van destabilisering van sy naby buurstate die ANC-basisse en teenwoordigheid effektief uitgeknikker. Daarbenewens het verdrae soos die Nkomati-verdrag en die buurstate se ekonomiese afhanklikheid (bv die Rand monetêre gebied en die Doeane-unie) van Suid-Afrika daartoe gelei dat MK selde indien ooit in direkte militêre konfrontasie met die SAW gekom het. Die belangrikheid van die ANC-paradigma met betrekking tot die Grensoorlog is daarin geleë dat in die post-apartheid era die paradigma weer aangewend word om die historiografie van die oorlog te beïnvloed en selfs te oorheers. So was daar aan die begin van 2008 verskeie openbare polemieke oor wie die slag van Quito Caunavale gewen het, wat "werklik" by Cassinga gebeur het, en so meer. Die ANC se openbare retoriek hieroor, is 15 jaar na die politieke oorgang in Suid-Afrika steeds deurspek met die Marxisties-Leninistiese koeterwaals van die stryd / struggle. Die *Road to democracy*-projek van president Mbeki val ook binne hierdie paradigma, hoewel die Grensoorlog nog daarin aan die beurt moet kom.

3.4 Paradigma 4. Die tegnisiestiese, maar simpatieke ontleding van SA-kant

In hierdie ontledings van die Grensoorlog, word nie soseer kant gekies oor die morele regverdigbaarheid / regverdigheid daarvan nie. Die skrywers ontleed die Grensoorlog vanuit 'n militêre geskiedenisooipunt, of vanuit 'n strategiese studies- of 'n militêr-logistieke hoek. Voorbeelde van hierdie groepering is Chester Crocker, Willem Steenkamp, Al J Venter, Christopher Coker, De Wet Potgieter, Helmoed Römer Heitman en selfs Mike Hough. Hulle benader die Grensoorlog inderdaad vakkundig. Daar word aangetoon dat die Suid-Afrikaanse Weermag (SAW) hulself bewys het as 'n goed-voorbereide militêre mag, gelei deur professionele en selfs dapper voltydse en deelydse offisiere, adjudant-offisiere, onder-offisiere en gewone manskappe. Dapperheid, deursettingsvermoë, professionaliteit, die vermoë om te innoveer; aanpasbaarheid tydens werklike militêre operasies; die prestasie om lang verbindingslyne tussen die hartland van Suid-Afrika (die Pretoria-Johannesburg-Vereniging-kompleks) en die SWA-Angola-grense logisties te oorkom; die ontwerp en gebruik van plaaslik-vervaardigde krygstuig; lae gevegs-verliese en dodetal word aangeprys as indikatore van 'n bewaarde, professionele, lojale en dikwels heroïese militêre korps.

Wat betref die verhouding tussen die militêre en burgerlike owerhede (*civil-military relations*), beoordeel die tegnisieste dit meestal implisiet of eksplisiet uit die geykte Westerse of ten minste konstitusionalistiese benadering. Dit is (meestal stilswyend en selfs onkrities) aanvaar dat die burgerlike owerhede die oppergesag oor die Weermag voer. Daar word voorts aanvaar dat weermaglede, en veral die opperbevel van die Weermag, nie partypolities (*partisan*) mag optree nie. Met ander woorde, hulle mag nie openlik partypolitiek bedryf nie. Daar word aanvaar dat weermaglede verskillende partypolitieke standpunte mag handhaaf, maar dat die wettige bevel van die regering-van-die-dag gehoorsaam moet word. Hierdie verhouding het veral in die latere gedeelte van die Grensoorlog belangrik geword, omdat heelwat senior offisiere eerder partypolities nader aan die Konserwatiewe Party van dr. Treurnicht gestaan het as aan die reformiste in die Nasionale Party van PW Botha. Partydigheid in die destydse SAW sou tot 'n konstitusionele krisis kon lei. Senior Weermagoffisiere het gereeld 'n standpunt gehandhaaf wat feitlik 'n mantra was: daar is nie 'n militêre oplossing vir die probleme wat tot die Grensoorlog gelei het nie, die oplossing moet deur die politici gevind word.

Die krygsopgetredes en operasies van SWAPO, FAPLA, FRELIMO, die Oos-Duitse en Kubaanse weermagte word dikwels deur die tegnisieste aan snydende kritiek onderwerp. Soms word op die Koue Oorlog-konteks van die Grensoorlogoperasies gewys. Hierdie skrywers is implisiet en selfs eksplisiet simpatiek gesind teen die Westerse alliansie se beleid van indamming teen die USSR. Van die skrywers was ook krities ingestel teen die verpolitiserings van die SAW in dié sin dat dit enersyds gebruik is as instrument om Sowjet-ekspansionisme in Suidelike Afrika teen te werk (positief beoordeel). Andersyds is die vermelde skrywers dikwels krities oor die

aanwending van die SAW in *townships* om wet en orde te handhaaf. Hulle wys ten minste op die negatiewe gevolge daarvan om 'n goed-opgeleide militêre gevegsinstrument te gebruik vir binnelandse polisiëringdoeleindes. Hierdie skrywers is dus nie ongevoelig vir die feit dat daar kontradiksies in die beleide van die Vorster- en Botha-regerings was nie. Die teenstrydigheid was naamlik dat dit, gegewe die konteks van die internasionale politiek van destyds, onhoudbaar was om apartheid as binnelandse beleid sowel as anti-kommunisme of anti-USSR as buitelandse beleid te handhaaf.

Die tegniste, hoewel algemeen goedgesind teenoor die voormalige SAW, was ook krities ingestel teen die taktiek en strategie van die topleiding. Skrywers in hierdie paradigma is voorts ook nie blind vir die teenstrydighede van die ANC se bevrydingstryd nie. Die aandrag van die ANC en ander bevrydingsbewegings dat nie-witmense in Suid-Afrika se politieke regte volledig herstel moet word, dat die ware leiers van Suid-Afrika aan 'n politieke skikking moet deelneem, word deur hierdie skrywers ondersteun en/of aanvaar. Maar die ANC se alliansie met die USSR-blok, die Kubaanse deelname aan die Grensoorlog, die openlik-kommunistiese FRELIMO-regime van Mosambiek en die MPLA-regime in Angola word nie deur hierdie skrywers onkrities aanvaar nie. Uiteindelik, is hierdie skrywers geneig om die Koue Oorlog-konteks van die Grensoorlog belangriker as die apartheidskonteks te ag, vandaar die simpatieke behandeling van die SAW-operasies in die Grensoorlog. Selfs die destabiliseringsbeleid teen Mosambiek, Lesotho, Zimbabwe en Botswana word as onvermydelike kollaterale skade in die groter Koue Oorlog-opset aanvaar.

3.5 Paradigma 5: Die radikale kritiese analiste

Benewens die tegniese, maar simpatieke, analiste het 'n hele skool van radikaal-kritiese analiste oor die Grensoorlog geskryf. Die kritiese analiste beskou die Grensoorlog binne die totale aanslag-strategie. Voorbeelde van analiste wat deel van hierdie skool vorm, is myns insiens onder meer Du Pisani, Frankel, Grundy, Hanlon, Jaster, Seegers, Slabbert en Waldmeier – kyk geraadpleegde werke. Hierdie strategie word deur hulle gedekonstrueer (gekritiseer) en selfs geïroniseer. Die analiste wys daarop dat die totale aanslag-strategie afgelei is uit die werk van die Franse strateeg, Beaufrè, sowel as dié van die Amerikaner, Mc Ewan, maar aangepas is vir Suid-Afrikaanse omstandighede. Volgens die radikaliste wyk die TA-strategie af van die tradisionele siening van burgerlik-militêre verhoudings wat uit die Britse model geërf is, naamlik dat die SAW nie in die partypolitiek betrokke raak nie. “Totale aanslag” is egter vir die kritiese analiste 'n wesenlike politieke handeling en die SAW word “pens en pootjies” daarby ingetrek. Daarbenewens word die ontledings en die regverdigings van die totale aanslag en die bedreigings wat dit identifiseer as kru, ongesofistikeerd en mitologies afgemaak.

In die paradigma van die radikale analiste word die SAW-leiding uitgebeeld as 'n groep topoffisiere wat paranoïes is oor “die kommunisme”. Die SAW-leiding,

volgens die radikaliste, sien die Grensoorlog verkeerdelik as 'n "surrogaat affêre" waarin Kubane en Oos-Duitsers optree ten behoeve van SWAPO en die ANC, sowel as ander bevrydingsbewegings. Die radikaliste kritiseer en verkleineer die totale aanslag-terminologie van 'n "kommunistiese komplot" wat deur "Moskou" georkestreer word tesame met ander "terroriste-elemente" van die Derde Wêreld in samewerking met vriendelike Westerse state en die Verenigde Nasies. Die siening van die SAW dat die militêre en insypelingsoperasies van SWAPO, die ANC en ander bevrydingsbewegings alles deel is van Sowjet-pogings om die juweel van Afrika se strategies-geleë staat, die RSA, in te palm, word uiteraard deur die radikaliste gerelativeer as 'n oorreaksie en 'n eiegeregtige skeeffrekking van die legitieme stryd van die bevrydingsbewegings.

Die radikale analiste wys daarop dat die SAW in dié tyd feitlik volledig verafrikaans is en dat dit wetend sowel as subliminaal die belange van die Afrikanerdom bo dié van die hele Suid-Afrika verteenwoordig en bevorder. Na die oordeel van die radikaliste dra die SAW daartoe by dat daar 'n kultuur van 'n garnisoenstaat,⁸ van praetorianisme⁹ onder blankes maar veral die permanente lede ("PF's") van die SAW is. Die SAW is, om dit kru te stel, die volksweermag van die Afrikaners in besonder - die "NP-in-uniform" - en die weermag van blankes in die algemeen. Die Grensoorlog is dus wesenlik deel van die stryd om die behoud van Afrikaanse en blanke bevoorregting, eerder as 'n stryd saam met Westerse bondgenote teen die aanslag van die kommunistiese USSR en hulle surrogaatmagte. Van die radikaliste gaan so ver as om die grensoperasies van die SAW as dié van 'n voorposleër¹⁰ (*frontier army*) te klassifiseer. Dit beteken wesenlik dat die SAW se operasies aan die grense meestal in die geheim geskied; dat burgerlike toegang tot inligting oor die Grensoorlog ernstig beperk en gekortwiek word; dat die SAW doelbewus in plaaslike politiek betrokke raak deur sogenaamde *hearts and minds*-programme om die plaaslike bevolking teen SWAPO te laat draai; dat die hele gevegsgebied as 'n operasionele area afgebaken word waarin die SAW sonder behoorlike burgerlike toesig en grotendeels uit die openbare oog, sy take verrig.

Die analyses wys egter ook op die tegnologiese prestasies van die SAW wat in samewerking met die Suid-Afrikaanse privaatsektor daarin geslaag het om die VN-wapenboikot te omseil en 'n substansiële interne wapenbedryf opgebou het. Die radikale analiste is ook deeglik bewus van die pogings van die SAW-leiding om goedgesinde gekleurdes in die wapenbedryf en in die weermagstrukture te betrek, in die besonder dat byvoorbeeld die SWA-territoriale magte (SWATF) oorwegend nie-wit was en dat nie-wittes senior offisiersposte daarin beklee het. Hulle vind dit

⁸ Die hele staatsbestel word gemilitariseer in 'n garnisoen ten einde die vyand af te weer. Burgerlike beheer word grotendeels verwater ter wille van die stryd om voortbestaan.

⁹ Die militêres oefen plaaslike beheer uit met weinig en selfs geen burgerlike beheer nie.

¹⁰ Kyk Du Pisani, 1988 vir 'n bespreking van die SAW-optrede in SWA-Angola as "voorposleër".

weersprekend dat die SAW, wat wesenlik ’n apartheidsstaat ondersteun, tog wel in baie opsigte rasseïntegreerd optree aan die grens – Koevoet word dikwels as voorbeeld genoem, benewens die SWATF.

Die finale oordeel van die radikale analiste is egter dat ten spyte daarvan dat die SAW oënskynlik nie partypolities (*non-partisan*) optree nie, hulle belange so deeglik verstreng is met die magiskonstellasie van die wit apartheidsstaat dat die SAW kwalik as nie-partypolities beoordeel kan word. Intendeel, die radikaliste maak ’n sterk saak daarvoor uit dat burgerlik-militêre verhoudings in die destydse SA so deeglik intiem geraak het dat die SAW beskou kan word as niks anders as ’n verlengstuk van die apartheidsstaat en die NP-politieke leierskap daarvan nie. Hulle is egter wel van mening dat die topleiding van die SAW nie ’n tradisie of begeerte het om direk in die partypolitiek betrokke te raak, om byvoorbeeld ’n staatsgreep uit te voer indien die SA-regering sou verswak of onbevoeg raak om deur noodmaatreëls te regeer nie.

4. **BESPREKING**

In hierdie bespreking word die verskillende paradigmas sover moontlik sistematies behandel. Ter wille van leesbaarheid, mag dit soms nodig wees om “tussen die verskillende paradigmas rond te spring”. Die bespreking sal konsentreer op swak punte of anomalieë in elkeen, maar ook waardering aanbied vir positiewe aspekte daarin.

Wat paradigma 1, die totale-aanslag siening van die NP-regering en sy militêre burokrasie betref, kon die paradigma nooit daarin slaag om die wesenlike teenstrydigheid van die behoud van apartheid (in watter geleding ook al, Verwoerdiaans, Vorster-styl onafhanklike tuislande, of Botha-styl Driekamerparlement) in die stryd teen die “kommunistiese aanslag” op te los nie. Die internasionale omgewing van 1966-1989, was, ten spyte van die Koue Oorlog-aard daarvan, net nie meer vatbaar vir die oortuiging dat apartheid ’n suiwer binnelandse aangeleentheid vir Suid-Afrika is nie. Die rasse- en kleurgrondslag van die apartheidsbestel is so deeglik internasionaal verpolitiseer dat geen Westerse staat die NP-regering openlik kon ondersteun in die Koue Oorlog-stryd teen die Sowjetblok nie. Daarbenewens het die persepsie van die SAW, sowel as die NP-regerings, dat die USSR ’n aanslag teen Suid-Afrika orkestreer, dat hulle SA as ’n kroonstuk in die skaakspel om die wêreld beskou en die land so gou as moontlik wou inpalm, nie op ’n genuanseerde ontleding van die USSR se buitelandse beleid berus nie.

Die USSR het post-1975, toe dit redelik direk betrokke geraak het in Suidelike Afrika en oral diplomatieke en handelsbande aangegaan het, geen poging aangewend om die Weste toegang tot strategiese minerale te ontsê nie. USSR-betrokkenheid in Suidelike Afrika het wel ten doel gehad om sy breë buitelandse belange te bevorder. Hierdie belange was egter nie van wesenlike aard vir die USSR nie. Indien die USSR al sy belange in Suidelike Afrika sou verloor, sou dit nie ’n veel groter verlies gewees

het as sy verlies van belange in Egipte post-1972 nie. Gegewe die USSR se belange in die internasionale handel van die sewentiger- en tagtigerjare van die vorige eeu, is dit ondenkbaar dat dit, in die geval van 'n Sowjet-vriendelike ANC wat aan bewind sou kom, die Weste toegang tot minerale en die Kaapse seeroete sou ontnem. Die USSR het wel sy diplomatieke en militêre teenwoordigheid in Suidelike Afrika as deel van sy groter buitelandse beleid beskou, maar het dit so kostedoeltreffend as moontlik probeer doen. Die USSR het byvoorbeeld bitter min ekonomiese hulp aan Suidelike Afrika-state gegee. Daar is wel wapens verskaf, diplomatieke verteenwoordiging opgebou, kulturele betrekkinge uitgebrei, en so meer. Maar dit was alles betreklik goedkoop metodes van diplomatie. Met die aanbreek van die Gorbatsjof-era in Rusland het selfs wapen- en militêre hulp afgeneem. Dat die USSR grootskaals 'n direkte konfrontasie met Suid-Afrika sou afdwing, dat dit gereed gestaan het om 'n marionet-regering in Suid-Afrika tot stand te bring, was post-1979 na hulle betrokkenheid in Afghanistan, net nie *realpolitik* nie (Vgl. Berridge 1989:10-13).

Die grootste anomalie van die totale aanslag-paradigma was egter die apartheid-achilleshiel. Die totale aanslag is in vele opsigte deur apartheid opgeroep en daar is geen manier wat die "totale aanslag" teen Suid-Afrika afgeweer kon word met watter slim, nasionale veiligheidstrategie ook al nie. Die wesenlike struikelblok vir die totale aanslag, apartheid, sou verwyder moes word ten einde die konflik in Suid-en Suidelike Afrika tot 'n einde te bring. Dit het op 2 Februarie 1990 gebeur.

Paradigma 2, dié van die liberale opposisie, het intellektueel daarin geslaag om die anomalieë van die totale aanslagstrategie te ontbloot. Denkende, patriotiese, wit Suid-Afrikaners het die meeste van die argumentasie oorweeg en kon daarmee saamstem. Tog, gegewe die gewapende stryd van die ANC en ander bevrydingsbewegings, hulle nou bande met die USSR en ander Oos-blok state en die algemene Koue Oorlog-atmosfeer van die periode, het die liberale opposisie nie daarin geslaag om die blanke kieserskorps van hulle standpunte te oortuig nie. Selfs nie "verligtes" in die NP-regering kon deur hierdie standpunte oortuig word nie. Daarbenewens was die NP-regering se totale aanslag-kommunikasie betreklik doeltreffend, vele sakeondernemings het baat gevind by die Grensoorlog, die gevoel van bedreiging van die blanke beskawing na die val van die *cordon sanitaire* van die Portugese ryk en Rhodesië het bygedra tot 'n beleg-mentaliteit (*siege mentality*) by die meerderheid van die wit bevolking.

Die TA-kampanje van die NP-regering is gevolglik grotendeels aanvaar, totdat die Sowjetunie in duie gestort het en akkommodasie in SWA/Namibië bereik is. Selfs daarna is die standpunte van die De Klerk-regering eerder deur wit kiesers aanvaar as dié van die liberale opposisie. Wit kiesers was tydens die Grensoorlog-tyd betreklik konserwatief en beslis antikommunisties ingestel. Daarom is die TA-strategie grotendeels deur blanke kiesers in al die verkiesings tydens die Grensoorlog "gekoop". Die "liberale wit opposisie" het nooit meer as 20% van populêre

steun in algemene verkiesings ontvang nie. Buitendien is die Grensoorlog ook deur blankes ervaar as 'n stryd waarin die “swart gevaar” ’n wesenlike bedreiging was. Met ander woorde, die oorlog is nie alleen in antikommunistiese terme nie, maar ook in rasseterme ervaar. Aangesien die vrees vir swart oorheersing endemies was in die kollektiewe geheue, in die argetipiese eksistensiële angs van die meerderheid blankes, kon die liberale kritiek en uitwys van anomalieë doodeenvoudig nie partypolities hond haaraf maak nie.

Die probleem met die *struggle*- of bevrydingstryd-paradigma is soortgelyk aan die TA-paradigma, naamlik inherente en onoorkombare teenstrydighede. Die ANC, as vernaamste draer en verwoorder van dié paradigma, het homself met die SAKP en die Sowjetblok vereenselwig. Hoewel dit aanvanklik op pragmatiese oorweegredes gegrond mag gewees het, het die verhouding gaandeweg sterk ideologiese affiniteit openbaar. Die “regverdige strydretoriek” het van Marxisties-Leninistiese koeterwaals gebruik gemaak en stryd-propaganda is sterk deur revolusionêre retoriek gekenmerk. Dit is inherent weersprekend om ’n saak uit te maak vir ’n stryd om die bevryding van die armes en onderdrukte swart mense van Suid-Afrika, aan te dring op ’n kultuur van menseregte en gelykheid van almal - en om dan die USSR as vernaamste bondgenoot te aanvaar. Sodanig intiem was die ANC-USSR bondgenootskap dat dit deur baie analiste getipeer word as die mees onkritiese bondgenote van die USSR, van die mees lojale bondgenote van die Brezjnef-diktatuur.

Waar apartheid die achilleshiel van die TA-strategie is, so is die bondgenootskap met die USSR-regime die achilleshiel van die bevrydingstrydparadigma. Dit is gemene saak dat die USSR ’n totalitêre diktatorskap was wat die menseregte van sy burgers vertrap het. Die USSR was in die tyd van die Grensoorlog onkritiese erfgename van die Stalin-tirannie, en tog het die bevrydingsbewegings vrylik die steun van hierdie regime aanvaar en gebruik. Daarbenewens het die ANC nooit werklik die *satjagraha*-strategie van Ghandi en Luthuli se beleid van nie-gewelddadige verset tot op die uiterste beproef nie. Die bevrydingsparadigma kon nie werklik daarin slaag om welmenende en regdenkende wit Suid-Afrikaners te oortuig van die regverdigheid van hulle geweldstrategie nie. Die aanklank by die USSR en by Marxisme-Leninisme was ’n intellektuele ontsporing – wat deel was van die groter intellektuele ontsporing van die 20e eeu waarin aardse paradiyse in historiese tyd verkondig is, met die gepaardgaande grootskaalse geweld. Apartheid en kommunisme is deel van hierdie ontsporings, hoewel uit verskillende vertrekpunte. Maar die wesenlike anomalieë en ontsporing is dit: ’n sosialistiese samelewing waarin die staat finaal wegkwyn en ’n apartheidstaat waarin geen swart mense Suid-Afrikaanse burgers sou wees nie, is teoretiese en pragmatiese utopias en kan alleen met geweld in stand gehou word. Beide die TA en die *struggle* is histories skuldig aan hierdie intellektuele en politieke dwaalspoor.

Die twee intellektuele paradigmas (die “tegnisiste” en “radikaliste”) is moeiliker om te klassifiseer en te beoordeel. Tog is dit by nabetraging duidelik dat die twee paradigmas ten diepste ’n politieke eerder as suiwer navorsingsagenda gehad het. Die tegnisiste is meestal simpatiek teenoor die SAW, sy professionele leiding en indrukwekkende krygsprestasies te velde. In die groter konteks is die tegnisiste skepties-krities oor die vryheidsbewegings se verbintenis aan die Sowjetblok. In hulle ontledings rus die USSR-bedreiging swaarder as die juk van apartheid. Die apartheid-regime was nominaal demokraties georganiseer, met ander woorde dit kon by die stembus deur die blanke kiesers verwerp word. In vergelyking met die USSR was daar ’n groot mate van persvryheid en ’n formeel-onafhanklike regbank. President Botha is deur ’n interne “partygreep” uit die kussings gelig. Daarbenewens was die laat apartheid NP-regime sterk hervomingsgesind en is belangrike klein apartheidswetgewing van die wetboek verwyder en is burgerskap vir alle Suid-Afrikaners herstel. Laastens was die siening van die tegnisiste dat die optrede van die SAW aan die “grens” ’n militêre opening geskep het vir die politici om ’n politieke oplossing vir die SA volkere- en rasseprobleem te bewerkstellig.

Die radikale analiste, so blyk dit, het ook ’n politieke agenda gehad: dat die NP-regime geen binnelandse legitimiteit onder die swart meerderheid gehad het nie en dat dit noodwendig beëindig moes word. Die USSR-bedreiging is onderspeel en die wreedheid en onderdrukkendheid van apartheid is beklemtoon. Die radikale analiste het in die besonder ’n doel gehad om die bestaande orde in Suid-Afrika te kritiseer en die legitimiteit daarvan in twyfel te trek. Dit was geen “bloot objektiewe en kritiese analitiese” oefening nie, eerder ’n geval van *advocacy analysis*, “bepleitings”- of “voorspraaksanalise”. Dieselfde kritiek kan ook teen die tegnisiste ingebring word: dit was ook deel van ’n voorspraaksanalise.

Oud-politikus Van Zyl Slabbert skryf in 1989 dat die analises oor Suid-Afrika *starkly divergent* (geheel en al uiteenlopend) is en dat dit volop ruimte skep vir ideologiese dogmatisme. Die meningsverskille van analiste is dikwels so diepgaande dat dit ontplof in grootskaalse konfrontasies waarin hulle mekaar beskuldig van ’n gebrek aan morele oordeel, onkunde, partydigheid en intellektuele oneerlikheid. Slabbert skryf dat sommige analiste inderdaad geneig is tot ideologiese sekerheid eerder as wetenskaplike objektiwiteit of ten minste rasonale diskoers (Slabbert 1989: 103). Die radikaliste het sterk geargumenteer dat die verhoudings tussen die regerende party en die topleiding van die SAW intiem was. Die gedeelde waardes van blank en Afrikaner, die gevoel van bedreiging van Afrikaner- en blanke belange deur die Weste, sowel as die Sowjetblok, het daartoe bygedra dat die SAW dikwels eerder as die volksweermag van die Afrikaners beskou en ervaar is, eerder as ’n weermag vir die hele Suid-Afrika. Die empiriese afloop van die Grensoorlog, sowel as die aftakeling van apartheid, het groot dele van die radikalitiese analise egter ongedaan gemaak: die strukturele omstandighede wat die beëindiging van

die Namibiese okkupasie en van apartheid genoodsaak het, is grotendeels deur die topleiding van die SAW aanvaar. Indien dit werklik 'n *garnisoenstaat*, 'n *voorposleër of praetoriaanse weermag* was, sou die senior offisiere 'n staatsgreep uitgevoer het en die burgerlike en partypolitieke akkoorde verontagsaam het. In 1994, met die politieke oorgang, het dieselfde hoofsaaklik Afrikaanse “generaals” hulle lojaliteit aan die nuwe stelsel bevestig en die nuwe burgerlike oppergesag aanvaar. Daar was weinig sprake van ongehoorsaamheid aan die burgerlike owerheid.

'n Mens sou die verskillende paradigmas oor die Grensoorlog kon reduceer tot die slotreël waaroor die Grensoorlog en die binnelandse stryd in Suid-Afrika gegaan het: behoud van die blanke politieke orde soos wat dit sedert 1910 ontwikkel het, teenoor die eis van die bevrydingsbewegings: afskaf van apartheid, die val van die blanke politieke orde en die aanvaarding van 'n swart meerderheidsregering. Die Vorster- en Botha-regerings was bereid om die aard en instrumente van blanke dominasie aan te pas, maar nie om dit af te skaf nie. Die ANC en ander bevrydingsbewegings was onkompromisloos: 'n twee-fase revolusie was nodig waarin van blanke dominasie ontslae geraak moes word en 'n sosialistiese politieke ekonomie in die plek daarvan moes kom. Beide kante het van die Koue Oorlog-omgewing gebruik gemaak om hulle saak te bevorder. Die NP-regering het geargumenteer dat dit 'n onmisbare bondgenoot was in die stryd teen Sowjet-kommunisme. Die ANC en hulle kohorte het die USSR gebruik om hulle bevrydingsagenda te bevorder. Die einde van die Koue Oorlog, die agteruitgang en val van die USSR en die oorwinning van die Weste oor die Oos-blok het die konteks van die Grensoorlog-konfrontasie oorbodig gemaak en die era van akkommodasie het met die De Klerk-regering aangebreek. Maar toe was die Grensoorlog verby...

Meer nog: die essay illustreer hoe verskillende paradigmas 'n geheelwêreld skep waarin partypolitiek, die regering, die bevrydingsbewegings, sowel as die sistematiese analiste, beweegruimte vind om 'n *weltanschauung* uit te leef en te verkondig. Dit dien verder ook om geweld, oorlog en revolusie te legitimeer en te regverdig. Die aanwend van 'n paradigma is dus nie bloot 'n onskuldige intellektuele ontledingsraamwerk nie: dit kan ook geweld regverdig. Paradigmas moet dus ernstig opgeneem en aan kritiese gesprek onderwerp word. Dieselfde komplekse werklikheid lei tot verskillende interpretasies en gevolgtrekkings, wat dikwels onverenigbaar en onderling uitsluitend is. Die essay toon ook baie ellipties, weens gebrek aan ruimte, hoedat anomalieë mettertyd 'n paradigma bevrage teken en hoedat dit tot die val van 'n paradigma en tot die ontstaan van 'n nuwe kan lei. Ten slotte: die strukturele konteks waarin 'n politieke paradigma opereer, bepaal of die paradigma oorleef of verander. In die onderhawige geval het die verandering in die Koue Oorlog-konteks, die grensoorlogparadigma ook verander. Uit die literatuurstudie blyk dit egter dat die paradigmas ook nog bepaald in veranderde vorm voortduur: die interpretasie van die

Grensoorlog is steeds verdeeld in die simpatieke tegnisiste en die radikale analiste, lank nadat die politici die strydbyl gebêre het.

GERAADPLEEGDE BRONNE

- Barber JP en Barratt J 1990. *South Africa's foreign policy*. Johannesburg: Southern.
- Berridge GR 1989. "The role of the superpowers." In: Brewer JD 1989. *Can South Africa survive?* Johannesburg: Southern.
- Brewer JD 1989. In: JD Brewer, *Can South Africa survive?* Johannesburg: Southern.
- Coker C 1989. "SA and the Soviet Union." In: Venter Al J, *Challenge: SA in the African revolutionary context*.
- Crocker C 1992. *High noon in southern Africa*. New York: WW Norton.
- Davenport TRH 1987. *South Africa: a modern history*. Johannesburg: Mac Millan.
- De Villiers D en J 1984. *PW Botha vegter en hervormer*. Kaapstad: Tafelberg.
- Du Pisani A 1988. *Beyond the barracks: reflections of the role of the SADF in the region*. Occasional paper, SA Institute of International Affairs. Johannesburg.
- Fourie Brand 1991. *Brandpunte*. Kaapstad: Tafelberg.
- Frankel P 1984. *Pretoria's praetorians: civil military relations in SA*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Geldenhuis DJ 1984. *The diplomacy of isolation*. Johannesburg: MacMillan.
- Geldenhuis J 2007. *Dié wat gewen het – feite en fabels oor die Bosoerlog*. Pretoria: Litera.
- Giliomee H 2003. *The Afrikaners*. Kaapstad: Tafelberg.
- Giliomee H en Mbenga B 2007. *Nuwe geskiedenis van Suid-Afrika*. Kaapstad: Tafelberg.
- Gleijesis P 2003. *Conflicting missions*. Galago.
- Grundy K 1983. *The rise of the South African Security Establishment*. Bradlow Series Paper 1, SA Institute of International Affairs.
- Hamman H 2001. *The days of the generals*. Kaapstad: Zebra.

- Hanlon J 1986. *Beggar your neighbours*. Londen: Catholic Institute of International Relations.
- Heitman HR 1985. *South Africa's war machine*. Johannesburg: CNA.
- Jaster RS 1980. *South Africa's narrowing security options*. London: Adelphi Papers 159, International Institute for Strategic Studies.
- Joernaal vir Eietydse Geskiedenis*, Desember 2006-uitgawe, verskeie outeurs.
- Johnson P 1989. "The future of South Africa." In: Venter AI J. *Challenge: SA in the revolutionary context*.
- Johnson RW 1977. *How long will SA survive?* Londen: MacMillan.
- Kuhn TS 1969/70. *The structure of scientific revolutions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lodge T 1987. *Black politics in South Africa since 1945*. Johannesburg: Ravan.
- Malan MA de M 1980. "Die aanslag teen Suid-Afrika". *ISSUP- Strategiese Oorsig*, November.
- Malan MA de M 2006. *My lewe saam met die SAW*. Pretoria: Protea Boekhuis.
- Mills G and Williams D s.a. *Seven battles that shaped South Africa*. Kaapstad: Tafelberg.
- Nieuwoudt CF 1980. "Relations between South Africa and the communist world." *ISSUP - Strategiese Oorsig*, Augustus.
- Pienaar S 1980. *Getuie van groot tye*. Kaapstad: Tafelberg.
- Potgieter De W 2007. *Totale aanslag*. Zebra.
- Seegers A 1986. "Review article: the military in South Africa: a comparison and a critique." *South Africa International* 16(4).
- Seegers A 1996. *The Military in the making of modern SA*. Londen: IB Taurus.
- Smith ID 1997. *The great betrayal*. Londen: Blake.
- Steenkamp W 1989. "Politics of power: the Border War." In: Venter AI J 1989. *Challenge: SA within the revolutionary context*.
- Stiff P 2001. *Warfare by other means*. Galago.

Stiff P 2004. *Covert war: Koevoet 1979-1989*. Galago.

Thompson JH 2007. *Dit was oorlog*. Zebra.

Van Zyl Slabbert F 2006. *Duskant die geskiedenis*. Kaapstad: Tafelberg.

Van Zyl Slabbert F 1989. *The system and the struggle: reform and revolution in South Africa*. Johannesburg: Jonathan Ball.

Venter Al J 1989. *Challenge: Southern Africa within the African revolutionary context*. Ashanti.

Waldmeier P 1997. *Anatomy of a miracle*. Londen: Viking.